

4.3 Digital källkritik i nyhetsflöden och undervisning

Thomas Nygren

Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier
Uppsala universitet

Digitaliseringen av samhället ställer krav på människor att anta nya utmaningar och möjligheter. På vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet skall skolan och lärarutbildningen leda samhället i en tid där unga människor får information om aktuella händelser i nya mer försåtliga digitala former¹. Förmågan att avgöra vilka aktörer som står bakom denna information, bedöma dess trovärdighet och själv kunna formulera argument och överväga andras ståndpunkter är därför särskilt viktiga för ungdomar i dagens samhälle. Detta ställer i sin tur stora krav på vad vi kallar digital medborgarlitteracitet², förmågan att kritiskt och konstruktivt hantera multimodal information om samhällsfrågor.

Kritiska kunskaper och kompetenser

En föreställning har varit att de som växer upp i det högteknologiska informationssamhället per automatik skulle utveckla kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som behövs för att orientera sig i den här världen. Idag ifrågasätts detta. Förmåga att kritiskt hantera information är inte intuitiv och inte något som faller sig naturligt. Istället är det tankemönster och vanor som måste läras och tränas i kombination med ämneskunskaper³. Detta är en central del av utbildningens medborgerliga uppdrag och i fostran av det som ofta kallas medie- och informationskunnighet eller digital kompetens⁴.

I skolan är dock dessa kunskapsmål svåra att uppnå, eftersom det i stor utsträckning saknas kunskap om hur undervisning ska utformas för att faktiskt stödja ett sådant lärande. En särskild utmaning är att kritiskt tänkande är tätt länkat till bildning och ämneskunskaper⁵. Det är lättare att söka, välja ut och bearbeta information om man besitter kunskap inom området man utforskar. Sådan domänspecifik kunskap har till exempel visat sig hjälpa ämnesexperter inom psykologi att avgöra trovärdighet för information i digitala miljöer på ett bättre sätt än de med mindre kunskap i ämnet⁶. Pågående svensk forskning undersöker också hur elevers kritiska tänkande i historia, matematik, fysik och svenska är kopplat till deras ämneskunskaper⁷. Studien visar skillnader mellan olika typer av kritiskt tänkande i kursplaner och nationella prov. Att granska och värdera information i svenska verkar vara krävande på ett annat sätt än att granska och värdera i historia. Viktigast för en god kritisk förmåga verkar vara goda ämneskunskaper.

Nyheter som länkar i demokratin

Internationell forskning har visat att nya medier och modern journalistik på olika sätt kan underlätta att överdrifter och lögn sprids. Detta medför nya krav på både läsarna och samhället⁸. Forskningen har också visat att det kan vara svårt för människor att ompröva sina övertygelser oavsett utbildningsnivå, särskilt när informationen är kopplad till värderingar som vi och "vår" grupp håller kära – ett fenomen som givit upphov till det omdiskuterade begreppet faktaresistens⁹. Ett relaterat faktum är att det även visat sig svårt för unga att tänka om kring politiskt laddade historiska berättelser¹⁰. En särskild aspekt av digitala medier är att de har underlättat för individer att enbart utsätta sig för åsikter som stämmer överens med den egna världsbilden i digitala så kallade ekokammare¹¹. Denna likriktning förstärks av att sökmotorer,

sociala medier och nyhetsflöden anpassas per automatik för att bättre passa våra ”behov” och därmed skapar så kallade filterbubblor¹². Problem med ekokammare har bekräftats i empirisk forskning med hjälp av öppna data från Facebookanvändare¹³. Resultaten visar hur desinformation och vetenskaplig information sprids i segregerade nätverk där ”users mostly tend to select and share content according to a specific narrative and to ignore the rest”¹⁴. danah boyd (2014) skriver att ungdomar verkar bete sig på liknande sätt¹⁵.

Samtidigt kan det konstateras att public service och etablerade medier kan bygga broar mellan människor. Inte minst svenska studier visar hur nyhetsvanor är tätt sammanlänkade med samhälls-engagemang¹⁶. Ingående svenska studier av tonåringars nyhetsflöden visar att de främst läser nyheter direkt på nyhetssidor från etablerade medier såsom Aftonbladet, Expressen, SVT och Dagens Nyheter¹⁷. I denna studie där svenska elever själva vetenskapligt granskat sina nyhetsflöden fann de att cirka 9 % av nyheterna inte var trovärdiga. Som minst trovärdiga räknades nyheter om kultur och nöje samt nyheter om livsstil, kost, hälsa och medicin¹⁸. Nyheter från etablerade medier – särskilt public service – bedömdes som trovärdiga. En del andra nyhetssajter, som mest ville locka till klick, upplevde eleverna däremot som mindre pålitliga. De flesta nyheterna i sociala medier kom via Facebook (58 %), följt av Instagram (22 %), Snapchat (10 %) och Twitter (9 %). När det gäller trovärdigheten hos nyheterna som sprids via sociala medier fick Twitters nyheter högst betyg (7,4 på en skala från 1 till 10), följt av Instagram (6,8), Facebook (6,4) och Snapchat (6).

Digital medborgarlitteracitet i undervisningen

Nämnda studie synliggör hur nyhetsflödet ser ut i ungas digitala medier, men inte hur bra de är på att hantera mer och mindre trovärdiga nyheter. I en pågående studie¹⁹ undersöks nu för första gången i Sverige relationen mellan självskattning och faktisk förmåga att kritiskt granska nyheter. Preliminära resultat tyder på att det finns svårigheter bland unga och vuxna att skilja på avsändare i vanliga dagstidningar (vad som är annons eller nyhet), jämföra en rasistisk nyhet med en saklig rapportering, och svårigheter när det gäller att skilja på vetenskapliga bevis och pseudovetenskap. Visserligen kan unga ha mer vana av nya medier och program, men det är ändå lätt att gå vilse utan goda ämneskunskaper.

Klassisk bildning och undervisning i digital källkritik verkar krävas för att eleverna ska kunna utnyttja de resurser som nätet erbjuder²⁰. Fler datorer i undervisningen är inte en snabb och enkel lösning på skolans problem²¹. För att kunna utnyttja nätets resurser på ett konstruktivt sätt är det viktigt att läraren styr undervisningen, ger eleverna underlag, översikt och struktur inför lärande av ny svår kunskap. Att låta eleverna arbeta fritt riskerar att vara kontraproduktivt när de ska utvärdera olika källor och bilda sig en sammanhållen uppfattning²².

Forskning för kritiska och konstruktiva undervisningspraktiker

När nyheter delas, kommenteras och transformeras måste alla medieanvändare på nätet själva granska informationen. Pågående studier kommer att ge oss en uppdaterad förståelse för vad som krävs för att vara en kritisk medieanvändare och hur undervisningen kan stödja unga människors informationshantering i digitala världar. Bristen på evidensbaserad forskning är tydlig och det är centralt att knyta undervisningens praktik till experimentella data²³. Utmaningen är psykologisk och didaktisk och samarbete över nations- och institutionsgränser krävs för att dra nytta av olika kompetenser och möjligheter att genomföra såväl experimentella som kvasi-experimentella. Evidensbaserat undervisningsmaterial för att främja kritisk hantering av nya medier är nu under utprovning i Sverige i ett samarbete mellan Uppsala och Cambridge²⁴.

För samhället i stort är det viktigt att ha medborgare som driver och utvecklar samhället i en positiv och vetenskapligt grundad riktning där rykten och propaganda inte förväxlas med kunskap. Att fostra ett konstruktivt källkritiskt tänkande är en utmaning och en balansgång. Även vetenskapsförnekare och anhängare av alternativa fakta kan ju sägas vara extremt källkritiska i sitt kategoriska avfärdande av etablerade medier och vetenskapssamhället. Att på detta vis, utifrån en egen ståndpunkt, förkasta allt som vinklat är naturligtvis inte konstruktivt.

För de som arbetar i skolan behövs ett bättre underlag för hur vi på ett ansvarsfullt sätt bör hantera digitala medier. Genom satsningar på praktiska forskning kan vi gå bortom överdrivna förväntningar och farhågor, mot en mer kritisk och konstruktiv användning av digitala verktyg och medier i undervisningen.

Referenser

- ¹ Regeringen (2017). *Stärkt digital kompetens i läroplaner och kursplaner*, Regeringsbeslut 2017 03 09.
Mossberger, K., Tolbert, C. och McNeal, R. (2007). *Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation*. The MIT Press. pp. 1–65.
Flanagin, A. J. och Metzger, M. J. (2008). Digital media and youth: Unparalleled opportunity and unprecedented responsibility. *Digital media, youth, and credibility*, 5-27.
- ² McGrew, S., Breakstone, J., Ortega, T., Smith, M. och Wineburg, S. (2018). Can students evaluate online sources? Learning from assessments of civic online reasoning. *Theory & Research in Social Education*, 1-29.
- ³ McGrew, S., Breakstone, J., Ortega, T., Smith, M., och Wineburg, S. (2018). Can students evaluate online sources? Learning from assessments of civic online reasoning. *Theory & Research in Social Education*, 1-29.
Wineburg, S. och McGrew, S. (2017). *Lateral Reading: Reading Less and Learning More When Evaluating Digital Information*, Working Paper No 2017.A1/Stanford History Education Group, sheg.stanford.edu, September 2017, <https://ssrn.com/abstract=3048994>
- ⁴ Livingstone, S. (2004). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. *The Communication Review*, 7(1), 3–14.
Hatlevik, O.E., Guðmundsdóttir, G.B. och Loi, M. (2015). Digital diversity among upper secondary students: A multi-level analysis of the relationship between cultural capital, self-efficacy, strategic use of information and digital competence. *Computers & Education*, 81, 345-353.
Skolverket (2017). *Få syn på digitaliseringen på gymnasial nivå/grundskolenivå*. Wolters Kluwer.
- ⁵ Willingham, D. T. (2008). Critical thinking: Why is it so hard to teach? *Arts Education Policy Review*, 109(4), 21-32.
- ⁶ Brand-Gruwel, S., Kammerer, Y., van Meeuwen, L. och van Gog, T. (2017). Source evaluation of domain experts and novices during Web search. *Journal of Computer Assisted Learning*, 33, 234-251. doi:10.1111/jcal.12162.
- ⁷ Nygren, T., Haglund, J., Samuelsson, C. R., af Geijerstam, Å. och Prytz, J. (in press). Critical thinking as expressed in national tests across four subjects in Swedish compulsory school. *Education Inquiry*, 2018. doi:10.1080/20004508.2018.1475200.
- ⁸ Silverman, C. (2015). *Lies, damn lies, and viral content. How news websites spread (and debunk) online rumors, unverified claims, and misinformation*. Tow Center for Digital Journalism.
Wineburg, S. and McGrew, S. (2017). *Lateral Reading: Reading Less and Learning More When Evaluating Digital Information*, Working Paper No 2017.A1/Stanford History Education Group, sheg.stanford.edu, September 2017, <https://ssrn.com/abstract=3048994>
- ⁹ Flynn, D. J., Nyhan, B. och Reifler, J. (2016). *The Nature and Origins of Misperceptions: Understanding False and Unsupported Beliefs about Politics*. Advances in Pol. Psych.

- Kahan, D. M. Misconceptions, Misinformation, and the Logic of Identity-Protective Cognition (May 24, 2017). *Cultural Cognition Project Working Paper Series No. 164*; Yale Law School, *Public Law Research Paper No. 605*; Yale Law & Economics Research Paper No. 575. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2973067>
- Kahne, J. och Bowyer, B. (2017). Educating for democracy in a partisan age: Confronting the challenges of motivated reasoning and misinformation. *American Educational Research Journal*, 54(1), 3-34.
- ¹⁰ Porat, D. A. (2004). It's not written here, but this is what happened: Students' cultural comprehension of textbook narratives on the Israeli-Arab conflict. *American Educational Research Journal*, 41(4), 963-996.
- Nygren, T. och Johnsrud, B. (in press). What would Martin Luther King Jr. say? Teaching the historical and practical past to promote human rights in education, *Journal of Human Rights Practice*.
- ¹¹ Sunstein, C. R. (2009). *Republic.com 2.0*. Princeton University Press.
- ¹² Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin UK.
- ¹³ Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli, G. och Quattrociocchi, W. (2016). The spreading of misinformation online. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(3), 554-559.
- ¹⁴ Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli, G., ... och Quattrociocchi, W. (2016). The spreading of misinformation online. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(3), 554-559.
- ¹⁵ boyd, d. (2014). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press.
- ¹⁶ Kruikemeier, S. och Shehata, A. (2017). News media use and political engagement among adolescents: An analysis of virtuous circles using panel data. *Political Communication*, 34(2), 221-242.
- Shehata, A., Ekström, M. och Olsson, T. (2016). Developing self-actualizing and dutiful citizens: Testing the AC-DC model using panel data among adolescents. *Communication Research*, 43(8), 1141-1169.
- Kim, Y., Russo, S. och Amnå, E. (2017). The longitudinal relation between online and offline political participation among youth at two different developmental stages. *New Media & Society*, 19(6), 899-917.
- ¹⁷ Nygren, T., Brounéus, F., och Svensson, G., (2018) Diversity and credibility in young people's news feeds: A foundation for teaching and learning citizenship in a digital era. Submitted manuscript.
- ¹⁸ Nygren, T. och Brounéus, F., (2017) "Unmasking Fake News". *The Learning Teacher Magazine*, 8(4): 7-8. http://learningteachernetwork.org/wp-content/uploads/2017/12/LTN-4-2017_web.pdf
- ¹⁹ Nygren, T., Guath, M. och Folkeryd, J. (2018). *Mixed digital messages: The ability to determine news credibility among Swedish teenagers and adults*. Manuscript in preparation.
- ²⁰ Kahne, J. och Bowyer, B. (2017). Educating for democracy in a partisan age: Confronting the challenges of motivated reasoning and misinformation. *American Educational Research Journal*, 54(1), 3-34.
- ²¹ Alexandersson, M. och Limberg, L. (2013). Changing conditions for information use and learning in Swedish schools: A synthesis of research. *Human IT*, 11(02). ATCS 2009-12. <http://www.atc21s.org/>
- Balanskat, A., Bannister, D., Hertz B., Sigillò, E. och Vuorikari, R. (2013). *Overview and Analysis of 1:1 Learning Initiatives in Europe*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fleischer, H. (2012). What is our current understanding of one-to-one computer projects: A systematic narrative research review. *Educational Research Review*, 7(2), 107-122.
- Grönlund, Å., A. Andersson och M. Wiklund (2014). *Unos uno årsrapport 2013*. Örebro University.
- Player-Koro, C. och Beach, D. (2015). ICT-enabled innovation in technology rich schools?. *Media, Technology and Lifelong Journal*, 11(1), 1-14.

- ²² Kirschner, P. A. och van Merriënboer, J. J. (2013). Do learners really know best? Urban legends in education. *Educational psychologist*, 48(3), 169-183.
- OECD (2015). *Students, Computers and Learning: Making the Connection*. Paris: OECD Publishing.
- ²³ Kahne, J. och Bowyer, B. (2017). Educating for democracy in a partisan age: Confronting the challenges of motivated reasoning and misinformation. *American Educational Research Journal*, 54(1), 3-34.
- ²⁴ Rosenbeek, J. och van der Linden, S. (2018). The Fake News Game: Actively Inoculating Against the Risk of Misinformation, *Journal of Risk Research*, 1-18.

